

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Методика викладання фахових освітніх компонентів (фортепіано)

Курс лекцій для здобувачів вищої освіти
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальність 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійна програма Музичне мистецтво
Освітній ступінь – бакалавр
Освітня кваліфікація – бакалавр музичного мистецтва

**УДК 378.016:784](075.8)
К 89**

Укладач:

Дорош Т. Л. – кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри фортепіано Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Рецензенти:

Смородський В. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри фортепіано Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Щепакін В. М. – доктор мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури

Курс лекцій «Методика викладання фахових освітніх компонентів (фортепіано)» для здобувачів вищої освіти, галузь знань 02 Культура і мистецтво. Спец. 025 Музичне мистецтво /уклад. : Т. Л. Дорош. Харків, 2025. 91 с.

Курс розрахований на здобувачів різних спеціалізацій: фортепіано, баян, акордеон, гітара, скрипка. Метою цього курсу є теоретична та практична підготовка здобувачів до викладання фахових дисциплін закладів спеціалізованої мистецької освіти, керівників ансамблю. Він вивчається на першому курсі, охоплює два семестри. Цей курс розрахований на другий семестр.

УДК 378.016:784](075.8)

*Затверджено на засіданні науково-методичної ради
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Протокол № 4 від 12.03.2025 р.*

© ХГПА, 2025
© Дорош Т. Л.

ЗМІСТ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВИВЧЕННЯ ІНСТРУКТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	4
Тема 1. Дієзні та бемольні гами до 6-ти ключових знаків	4
Тема 2. Робота над інструктивними етюдами на різні види фортепіанної техніки	11
2.1. Етюди для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	11
2.2. Етюди для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.....	17
2.3. Етюди для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.....	23
Тема 3. Самостійна робота в опрацюванні технічних творів.....	36
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ВИРІШЕННЯ ВИКОНАВСЬКИХ ЗАВДАНЬ У РОБОТІ З МУЗИЧНИМИ ТВОРАМИ.....	40
Тема 4. Особливості виконання поліфонічних творів.....	40
4.1. Поліфонічні твори для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	40
4.2. Поліфонічні твори для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	45
4.3. Поліфонічні твори для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	51
4.3.1. Мелізми.....	56
Тема 5. Особливості виконання творів великої форми композиторів різних епох.....	59
5.1. Твори великої форми для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	59
5.2. Твори великої форми для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	63
5.3. Твори великої форми для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти	68
Тема 6. Організація науково-дослідної роботи здобувачів ВО	80
ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	87

Тематика та зміст лекційних занять відповідає Силабусу освітнього компонента «Методика викладання фахових освітніх компонентів (фортепіано)» для здобувачів спеціальності 025 «Музичне мистецтво», освітньої програми «Музичне мистецтво», рівня вищої освіти – перший (бакалаврський) на 2024–2025 навчальні роки. Курс лекцій розрахований на **другий семестр**, де надається більше практичного матеріалу, який опрацьовується на аудиторних заняттях і закріплюється самостійно під час домашньої роботи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Вивчення інструктивного матеріалу (гами, вправи, етюди).

Тема 1. Дієзні та бемольні гами до 6-ти ключових знаків (уточнення аплікатури, динамічних нюансів). Технічні вправи.

Виконання гами в прямому та протилежному русі; робота над арпеджіо, акордами, хроматичною гамою. Засвоєння аплікатурних принципів гам, арпеджіо, акордів. 11 видів довгих арпеджіо.

Мета:

- вивчення аплікатурних особливостей гам, акордів, коротких та довгих арпеджіо, хроматичних гам; дотримання правильної аплікатури під час рухливої гри;
- розуміння гами, як мелодичної лінії, що має фрази, єдиний темп, виконується плавним, співучим звуком.

Мета виконання гам – досягти плавного безперервного виконання пасажу без поштовхів та акцентів. Постійна гра гам і вправ дає виконавцю можливість сконцентрувати свою увагу на набутті та закріпленні відповідних ігрових рухів. Окрім того, гами й арпеджіо є досить важливими для виховання навичок читання з листа музичних творів, що сприяє розвитку професійних якісних рис виконавця. Оволодіння гамами, акордами, різними видами арпеджіо допоможе швидко орієнтуватися в нотному тексті, охоплювати всю клавіатуру музичного інструмента, відчувати свободу під час публічного виконання.

Оскільки музичні заняття передбачені не лише в класі з педагогом, а й у самостійній праці виконавця, то доцільно хроматичну гаму (по півтонах)

відпрацювати без сторонньої допомоги. При цьому варто пам'ятати, що в ній беруть участь лише 1-й, 2-й (коли між звуками відсутня чорна клавіша), 3-й (завжди на чорній клавіші) пальці.

Задля стислості викладу гами представлені в межах двох октав, утім, відпрацювавши текст у цьому діапазоні, варто переходити до гри в чотири октави. Так само виконувати довгі та короткі арпеджіо, акорди, хроматичну гаму.

Нижче наводяться приклади мажорних і мінорних гам (в октаву та протилежному русі), чотиризвучних акордів (тризвук з оберненнями), короткі та довгі арпеджіо (тризвука з оберненнями).

Для більш легкого засвоєння аплікатури всі гами можна розподілити за такими групами:

1. Гама із симетричною аплікатурою: C (a), G (e), D, A, E, c, g, d.
2. Гама від чорних клавіш, де після чорної клавіші одразу грається 1-й палець: Fis, Des, As, Es, B, fis, cis, gis, es, b.
3. Гама зі «змішаною» аплікатурою: H, h розпочинаються в лівій руці з 4-го пальця й також він припадає на V ступінь, у правій – на VII ступінь, у гамах F, f – 4-й палець на IV ступені.

В акордах й арпеджіо аплікатура здійснюється в такий спосіб:

- 1) у правій на білих клавішах – 1-й, 2-й, 3-й, 5-й пальці;
- 2) у лівій на білих клавішах – 5-й, 4-й, 2-й, 1-й пальці.

У довгих арпеджіо, що розпочинаються з чорних клавіш 1-й палець вживається одразу на білій клавіші (одна з аплікатур обернення, що починаються з білих).

Після того, як тексти гам і вправ засвоєні, перед виконавцями постає завдання навчитися їх виконувати швидко, ритмічно, не прискорюючи та не сповільнюючи рух, начебто на «одному диханні». У той же час кожен раз відчувати й зберігати дрібніші групування. Пам'ятати, що в швидкому темпі мають бути економні дії швидких пальців, тобто навчитися правильно доторкатися до клавіатури фортепіано, щоб виробити більш складні піаністичні

навички.

У музичній практиці для технічного розвитку доцільно застосовувати 11 видів арпеджіо від одного звуку: мажорний та мінорний тризвуки – V_{53} , m_{53} ; мажорний та мінорний секстакорди – V_6 , m_6 ; мажорний та мінорний квартсекстакорди – V_{64} , m_{64} ; домінантсептакор – D_7 та всі його обернення: квінтсекстакорд – D_{65} , терцквартакорд – D_{43} , секундакорд – D_2 ; ввідний зменшений септакорд – $3M_{VII}_7$.

Наводимо зразок побудови цих арпеджіо від звуку «до»:

1) Гама До мажор (в октаву)

У протилежному русі

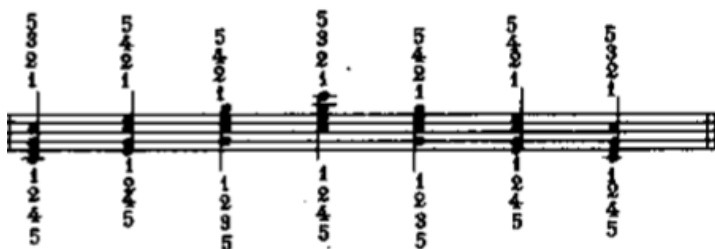
Короткі арпеджіо тризвука з оберненнями

Довгі арпеджіо тризвука з оберненнями

Тризвук з оберненнями (чотиризвучні акорди)

2) Гама ля мінор в октаву (гармонічна)

Гама ля мінор в октаву (мелодична)

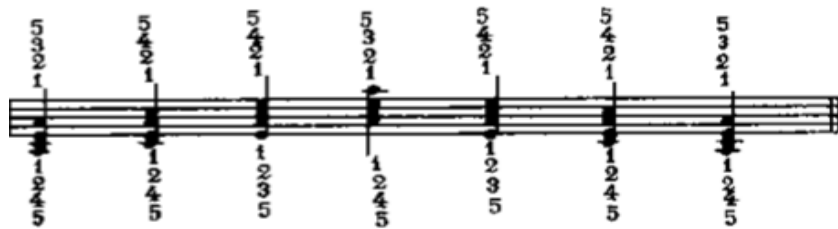
Короткі арпеджіо тризвука з оберненнями

Довгі арпеджіо тризвука з оберненнями

Тризвук з оберненнями (чотиризвучні акорди)

Соль мажор і мі мінор (така ж сама аплікатура як і в До мажор і ля мінор)

3) Гама Ре мажор (в октаву)

У протилежному русі

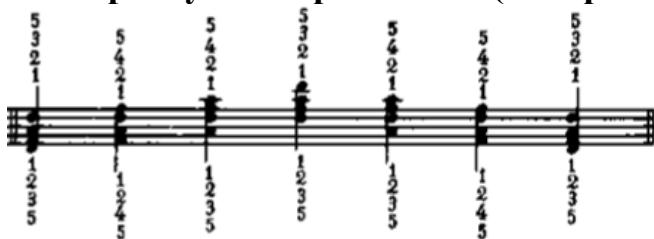
Короткі арпеджіо тризвука з оберненнями

Довгі арпеджіо тризвука з оберненнями

Тризвук з оберненнями (чотиризвучні акорди)

Самостійні завдання.

- Ознайомлення з рекомендованою літературою.
- Надання прикладів роботи над гаммами та вправами під час самостійного опрацювання.
- Добрати вправи для засвоєння різних видів техніки.

Практичні заняття.

1. Зробити презентацію з виконання мажорної та паралельної мінорної гамми з вправами.

2. Привчити до відповідної аплікатури під час гри гам та вправ, щоб надалі у грі творів обиралась найкраща аплікатура автоматично.

3. **Тема 1.** Дієзні та бемольні гамми до 6-ти ключових знаків. Презентацію заняття «Методика викладання фахових дисциплін (фортепіано)» представлено за посиланням:

https://www.canva.com/design/DAF7j8SMB2U/7m_9MekpbIxnkBCXDRQ_1A2g/edit

Рисунок 1 – Посилання на Тему 1

Запитання для самоперевірки:

1. Які навички виховуються під час гри технічних вправ?
2. Наведіть приклади роботи над технікою з власного інструментально-виконавського репертуару.

Тема 2. Робота над інструктивними етюдами на різні види фортепіанної техніки (визначення недоліків виконання етюдів для різних класів закладів спеціалізованої мистецької освіти, причини їх появи, способи виправлення, усунення негараздів).

Відпрацювання відповідних способів технічного вдосконалення етюду.

Мета:

- формування виконавських навичок та оволодіння технікою гри на музичному інструменті;
- опрацювання нотного матеріалу;
- ознайомлення з методичною літературою.

Робота над інструктивними етюдами передбачає формування й розвиток у здобувачів освіти технічних навичок гри на фортепіано, роботу над різними видами техніки, активністю й чіткістю кожного пальця, свободою рухів. У роботі з етюдами опрацьовуються технічні труднощі, до автоматизму доводяться рухи, розвиваються швидкість і витривалість рук і пальців, виробляється вміння концентрувати увагу на концертному відтворенні музичного твору. Етюд – невелика інструментальна п'єса, що в перекладі з французької означає «вчення», «вивчення».

2.1. Етюди для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

П. Помарнацький

Рекомендації щодо виконання етюд:

Помарнацький Петро Анатолійович – сучасний український композитор, аранжувальник, автор збірки дитячих пісень, фортепіанних п'єс. Він викладач вищої категорії, завідувач відділом сольного та хорового співу Миргородської ДМШ імені А. П. Коломійця.

Етюд До мажор нагадує дзигу, іграшку, що швидко обертається навколо себе. Цей ефект відбувається через стрімкі низхідні та висхідні рухи пасажів шістнадцятих та повторення 4-го та 5-го пальців (слабкі пальці під час виконання дрібних нот мають відтворювати чітко й рівне виконання). Перед виконавцем постає подвійне завдання – бездоганне технічне виконання та створення відповідного художнього образу. Акорди в лівій руці виконувати активними пальцями, без удару та натиску.

К. Черні

Рекомендації щодо виконання етюд:

Карл Черні – відомий чеський композитор, піаніст, педагог, засновник віденської школи піаністів, учень Л. Бетховена. Він є автором вправ, збірок етюдів, різноманітних фортепіанних п'єс.

В етюді До мажор домінує legato, яке має бути наспівним, без поштовхів, начебто нагадує переливання з одного звуку в інший. У нюансуванні краще застосовувати crescendo та diminuendo, підкреслювати висхідний та низхідний рухи. В акордах в основному вживається D7 До мажора без квінтового звуку, відповідно між акордами та терціями варто виконувати розмаїту динаміку.

Рекомендації щодо виконання етюду:

Цей етюд зручний для виконавців навіть із маленькими руками. Важливо відчувати ритмічне об'єднання восьмих, динамічні контрасти. У 5–7-му тактах досягати одночасне звучання секст у двох руках.

І. Беркович

Рекомендації щодо виконання етюду:

Ісаак Беркович – український композитор і педагог, автор збірок поліфонічних п'єс та школи гри на фортепіано тощо.

У роботі над етюдом варто визначити його фактуру, ритмічні особливості, де пасажі шістнадцятих на legato змінюються восьмими на staccato. Тобто,

досягати штрихового розмаїття, але в той же час слухати музичну фразу в цілому.

І. Беркович

Allegretto

Рекомендації щодо виконання етюд:

Цей етюд – на виразне виконання мелодійної лінії в унісон правої та лівої рук, розвиває одночасно всі пальці, синхронне звучання. Під час роботи необхідно застосовувати об'єднуючі рухи обох рук до верхніх нот. Починаючи з 5-го такту, виразно прослухати мелодійну лінію в лівій руці, яка має бути більш прозорою.

К. Черні

Рекомендації щодо виконання етюд:

Під час роботи над цим етюдом рекомендується визначити акордову структуру в лівій руці, з'ясувати спільні та відмінні звуки, щоб зберегти аплікатуру; урізноманітнити динаміку. Етюд корисний для набуття навичок вправності підкладання 1-го пальця в пасажах, швидкої орієнтації в акордових побудовах.

Л. Шітте

Рекомендації щодо виконання етюду:

Людвіг Шітте – датський композитор, піаніст, педагог, учень Ф. Листа. Автор численних фортепіанних творів, у тому числі етюдів.

Основна складність етюду Фа мажор – рівне й точне виконання шістнадцятих на legato у лівій з одночасним – на staccato в правій. Для цього треба чітко відчувати першу долю. Звертати увагу на перший палець у пасажах: учити вправами з подвійними нотами; зосередити слуховий контроль на чіткій ритмічній організації кожної фрази.

Педагогічний репертуар. Список рекомендованих творів.

Етюди (нотний матеріал):

Молодші класи:

1. Беркович І. Етюди на вибір (Школа гри на фортепіано); Етюди Фа мажор No 36, 39; До мажор No 27 (Фортепіано, 1 клас).
2. Беренс Г. Етюди Op. 70.
3. Бургмюллер Ф. Етюди Op. 100.
4. Волфарт Г. Етюд Фа мажор.
5. Гюнтен Ф. Етюд До мажор.
6. Лемуан А. Тв. 37. 50 характерних етюдів (легкі).
7. Лешгорн А. Тв. 65. Вибрані етюди для початківців.
8. Любарський М. Етюд Соль мажор.
9. Черні К. Вибрані фортепіанні етюди /ред. Гермера Черні К. Тв. 139, т. 1 (на вибір).
10. Черні К. Етюди Op. 599.
11. Шитте Л. Тв. 108. 25 маленьких етюдів.
12. Шитте Л. Етюди Op. 160, Op. 68

2.2. Етюд для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

Т. Лак

Allegretto

The musical score is for a piano etude in C major, 2/4 time, titled 'Allegretto' by Théodore Lac. It consists of 24 measures, organized into six systems of four measures each. The left hand plays a continuous bass line of eighth-note triplets, while the right hand plays chords. The piece includes dynamic markings: *p* (piano) at the beginning, *f* (forte) at measure 12, and *pp* (pianissimo) at the end. There are also performance instructions: *poco cresc.* (poco crescendo) at measure 8 and *rit.* (ritardando) at measure 20. The score is marked with various articulation symbols, including accents (^) and slurs. The piece concludes with a double bar line and a repeat sign.

Рекомендації щодо виконання етюд:

Теодор Лак – французький композитор і піаніст, автор салонних п'єс для фортепіано, етюдів, редактор різних збірок нот для студентів-піаністів, піаністів-початківців.

Етюд ля мінор призначений для чіткого відпрацювання тріолей у лівій руці. Звернути увагу на точний метро-ритм і співвідношення мелодії та терцій й акордів. Для досягнення рівності звучання тріолей доцільно обрати зручну аплікатуру (3-1-2-3-1-2...).

Т. Лак

Allegro

The musical score is written for piano and consists of five systems, each with a treble and bass staff. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Allegro'. The score begins with a piano (*p*) dynamic and the instruction *e leggerissimo*. The left hand plays a continuous pattern of triplets, while the right hand plays a melody. The score includes various fingering numbers (1, 2, 3, 4, 5) and articulation marks. The final system ends with a *cresc.* (crescendo) marking.

Рекомендації щодо виконання етюд:

Цей етюд корисний для відпрацювання чітких тріолей у правій руці, а також для вироблення пластичного допоміжного руху при висхідних побудовах. Важливим моментом є ритмічне об'єднання тріолей у чверті,

динамічні контрасти та правильне виконання штрихів. Виконавцю рекомендуємо звернути увагу на секвенції, щоб зберегти однакову аплікатуру. Такий підхід дасть можливість швидко вивчити нотний текст напам'ять.

А. Лешгорн

Allegro

The musical score is written for piano in 2/4 time, marked **Allegro**. It consists of four systems of music. The first system shows a treble staff with eighth-note patterns and a bass staff with chords. The second system continues the treble staff with eighth notes and the bass staff with a sixteenth-note pattern. The third system features a forte (*f*) section with sixteenth-note runs in both staves, followed by a piano (*p*) section with sustained notes. The fourth system concludes with a piano (*p*) section featuring sixteenth-note runs in the treble and chords in the bass.

First system of musical notation. The upper staff (treble clef) features a rapid, ascending and descending scale-like passage with fingerings 2, 1, 4, 2, 2. The lower staff (bass clef) provides harmonic support with chords and single notes. Dynamics include *mf*, *cresc.*, and *f*.

Second system of musical notation. The upper staff continues with a melodic line, and the lower staff features a dense, continuous sixteenth-note accompaniment. A *simile* marking is present above the lower staff. Dynamics include *mf*.

Third system of musical notation. The upper staff has a melodic line with some rests, while the lower staff continues the sixteenth-note accompaniment. A *f* dynamic marking is present in the lower staff.

Fourth system of musical notation. The upper staff features a rapid, ascending and descending scale-like passage with fingerings 1, b, 1, 2, 1, b. The lower staff provides harmonic support. A *cresc.* marking is present in the lower staff.

Fifth system of musical notation. The upper staff has a melodic line with some rests, and the lower staff continues the sixteenth-note accompaniment. A *ff* dynamic marking is present in the lower staff.

Sixth system of musical notation. The lower staff continues the sixteenth-note accompaniment. The upper staff has a melodic line with some rests. The system concludes with a double bar line.

Рекомендації щодо виконання етюду:

Карл Лешгорн у перекладі з англійської – Карл Льоххорн – німецький композитор, піаніст, музичний педагог, автор численних фортепіанних етюдів, спрямованих на розвиток в учнів швидкої гри на музичному інструменті.

Головне завдання – досягти спритності пальців обох рук та легке звуковидобування. Звернути увагу на штрихи, смислові ліги, секвенції, де зберігати однакову аплікатуру, а також – 5–7 такти в лівій руці відтворюють пасажі (тільки вже в нижньому регістрі), що були в 1–3 тактах у правій.

Педагогічний репертуар. Список рекомендованих творів.

Етюди (нотний матеріал):

Середні класи:

1. Беренс Г. Етюди Op. 88.
2. Бертіні А. Етюди Op. 100.
3. Лак Т. Етюди Op. 95.
4. Лемуан А. Етюди Op. 37, № 26.
5. Лешгорн А. Етюди Op. 66.
6. Черні К. Етюди Op. 261, Op. 599, Op. 636, Op. 718, Op. 748.

2.3. Етюди для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

К. Черні (Op. 299)

Molto allegro (♩ = 92)

12.

The musical score is written for piano and bass. It begins with a tempo marking of 'Molto allegro' and a quarter note equal to 92 beats per minute. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The score is divided into five systems. The first system starts with a forte 'f' dynamic. The music is characterized by rapid sixteenth-note passages and complex fingerings indicated by numbers 1 through 5. The piece ends with a final cadence in the fifth system.

First system of musical notation, measures 1-4. The piece is in B-flat major (two flats). The right hand features a melodic line with frequent triplets and slurs, while the left hand provides a steady accompaniment of eighth notes. A forte (*ff*) dynamic marking is present in the first measure of the left hand.

Second system of musical notation, measures 5-8. The melodic and accompaniment patterns continue, maintaining the triplet-based texture in the right hand and the eighth-note accompaniment in the left hand.

Third system of musical notation, measures 9-12. The right hand introduces some sixteenth-note passages alongside the triplet patterns. The left hand continues with eighth-note accompaniment.

Fourth system of musical notation, measures 13-16. Measures 13 and 14 show more complex right-hand figures with sixteenth notes. Measures 15 and 16 feature a change in the right hand, with sustained chords and a dotted half note, while the left hand continues its accompaniment.

Fifth system of musical notation, measures 17-20. The final system concludes the piece. It features a return of melodic activity in the right hand and a final accompaniment pattern in the left hand, ending with a double bar line.

Рекомендації щодо виконання етюд:

Для кращого запам'ятовування напам'ять рекомендуємо здійснити гармонічний аналіз етюд, простежити однакові такти й з'ясувати які зміни відбуваються в процесі розвитку музичного матеріалу. Гра арпеджованих пасажів F-dur представлена у вигляді обернень T_{53} , D_7 , D_{53} тощо. Їх слід виконувати поступово посилюючи звучання на *crescendo*, доводити до вершини, а далі – прослухати низхідний рух. Таке динамічне розмаїття допоможе створити художній ефект й у той же час – дасть рукам можливість відпочити.

Окремо відпрацювати міста з підкладанням 1-го пальця (обрати відповідні вправи), оскільки він є основним ключем до всієї техніки виконавця. Підготовка його має бути своєчасною, без затримань, кисть варто вести на одному рівні (переважно – горизонтальна лінія), без зайвих хвилеподібних рухів зап'ястя.

(Слухання. К. Черні. Етюди Op. 299 № 1. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=kxum7nOLARU> та

Op. 299 № 34 URL : <https://www.youtube.com/watch?v=9S4KBg39-aM> (дата звернення : 10.01.2025).

К. Черні

[illegible]

This page of musical notation consists of five systems of staves, each containing a treble and bass staff joined by a brace. The music is written in a key with one sharp (F#) and a common time signature (C). The notation includes various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. Fingerings are indicated by numbers 1-5. Dynamics include *f* (forte), *ff* (fortissimo), *p* (piano), and *pp dolce* (pianissimo dolce). Articulation includes slurs, accents, and a *dimin.* (diminuendo) marking. The first system features a *f* dynamic. The second system features a *ff* dynamic. The third system features a *f* dynamic and a *dimin.* marking. The fourth system features a *p* dynamic and a *pp dolce* marking. The fifth system features a *pp dolce* marking.

Рекомендації щодо виконання етюду:

Під час виконання етюду на дрібну техніку зосередитися на тому, щоб пасажі тридцять других не втратили легкість та еластичність. Доцільно спрямовувати свою увагу на плавному русі та гнучкості 1-го пальця, який не слід занурювати в клавіатуру.

Відпрацювати окремо стрибки в лівій руці на 5-му пальці, при цьому стежити, щоб рука не була напруженою. В акордах здійснити гармонічний аналіз, дослідити перехід із a-moll у E-dur, e-moll, C-dur, G-dur тощо.

Allegro

5

9

13

17

21

f

mf

f

sf

25

29

33

37

41

8va

mf

f

ff

sf

Рекомендації щодо виконання етюд:

Етюд має насичену фактуру, охоплює значну частину регістрів фортепіано, що вимагає виразності, плавності, соковитості звучання.

Труднощі виникають під час гри чітких арпеджованих пасажів у темпі Allegro. Робота над цими пасажами має бути поступовою, обережною

до переходу в швидкому темпі, щоб уникнути напруги в руках, запобігти нерівності звучання. Показником цих помилок може бути тряска рук. Для подолання цих недоліків доречно грати в повільному, потім помірному темпі, слідкуючи за виразним та цілісним проведенням мелодичної лінії. Корисно вчити ці пасажі акордами (ніби зібрати всі звуки до купи), подвійними нотами, активними пальцями, слідкуючи за кистю.

В октавах та подвійних звуках простежується мелодійна лінія, яку варто прослухати, почути, відтворити. Виконувати глибоким співучим звуком усією рукою від плеча.

(Слухання. К. Черні. Етюд. Оп. 740 № 3. URL : <https://www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?&q=Czerny+-+Op.740%2c+Book+I+-+No.3&&mid=ADE350BD2F216E53BBB0ADE350BD2F216E53BBB0&&FORM=VRDGAR>)

К. Черні (Оп. 740)

Presto, veloce (м.м. $\text{♩} = 96$)

p dolce e leggerissimo

This page of musical notation is for a piano piece, featuring six systems of staves. The music is written in treble and bass clefs with a key signature of two sharps (F# and C#). The notation includes various dynamics, articulations, and fingerings.

- System 1:** Treble clef has a forte (*sf*) dynamic and a *dimin.* (diminuendo) marking. Bass clef has a *p dolce* (piano dolce) marking. Fingerings include octaves (8) and groups of 3, 4, and 5.
- System 2:** Treble clef has a *cresc.* (crescendo) marking. Bass clef has a *p* (piano) marking. Fingerings include groups of 3, 4, and 5.
- System 3:** Treble clef has a *f* (forte) marking and a *ff* (fortissimo) marking. Bass clef has a *f* (forte) marking. Fingerings include octaves (8) and groups of 3, 4, and 5.
- System 4:** Treble clef has a *f* (forte) marking. Bass clef has a *f* (forte) marking. Fingerings include groups of 3, 4, and 5.
- System 5:** Treble clef has a *sf* (sforzando) marking. Bass clef has a *f* (forte) marking. Fingerings include groups of 3, 4, and 5.
- System 6:** Treble clef has a *p* (piano) marking and a *cresc.* (crescendo) marking. Bass clef has a *p* (piano) marking. Fingerings include groups of 3, 4, and 5.

This page of musical notation consists of six systems, each with a treble and bass staff. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The notation includes various musical elements such as fingerings (e.g., 1, 2, 3, 4, 5, 8), dynamics (f, p, dimin.), and articulation marks (accents, slurs). The first system begins with a measure marked '8' above the staff. The second system includes a 'dimin.' marking in the bass staff. The third system features a 'f' dynamic in the treble and a 'p' dynamic in the bass. The fourth system includes a 'dimin.' marking in the bass staff. The fifth system includes a 'p' dynamic in the bass staff. The sixth system continues the melodic and harmonic development of the piece.

First system of musical notation, measures 1-3. The treble clef staff features a continuous eighth-note melody with various fingering numbers (3, 1, 3, 4, 8) above it. The bass clef staff provides a harmonic accompaniment with chords and single notes.

Second system of musical notation, measures 4-6. The treble clef staff continues the eighth-note melody with fingering numbers (4, 5, 1, 1, 4, 3, 2). The bass clef staff continues the accompaniment.

Third system of musical notation, measures 7-9. The treble clef staff has a dynamic marking of *cresc.* at the start and *f* in the middle. It includes fingering numbers (1, 5, 2, 3, 5, 4, 1, 1, 3, 5, 4). The bass clef staff continues the accompaniment.

Fourth system of musical notation, measures 10-12. The treble clef staff has dynamic markings of *sf*, *dimin.*, *p*, and *cresc.*. It includes fingering numbers (5, 4, 5, 2, 1, 3, 5). The bass clef staff continues the accompaniment.

Fifth system of musical notation, measures 13-15. The treble clef staff has dynamic markings of *sf*, *sf*, and *dimtn.*. It includes fingering numbers (2, 3, 5, 1, 2, 1, 4, 5, 3, 4). The bass clef staff continues the accompaniment.

Sixth system of musical notation, measures 16-18. The treble clef staff has dynamic markings of *p*, *cresc.*, and *f*. It includes fingering numbers (5, 1, 2, 3, 4, 5, 3, 4). The bass clef staff continues the accompaniment.

Рекомендації щодо виконання етюд:

При виконанні етюд має бути проведена копітка робота в повільному темпі, закріплена обрана аплікатура, відпрацьовані відповідні рухи. Краще вчити окремими невеликими частинами, слідкувати за економними рухами пальців (передбачити в перспективі швидкий темп), зберігати чіткість, ясність звучання, особливо в грі 4-го та 5-го пальців. Середня частина тричастинного етюд контрастує крайнім розділам: зміна тональності – з D-dur в A-dur, пасажі доповнюються арпеджованим звучанням. Перший, другий та аналогічні такти можна грати з педаллю: на початку ліги натискати, а на staccato (кінець ліги) одразу її знімати.

Педагогічний репертуар. Список рекомендованих творів.

Етюди (нотний матеріал):

Старші класи:

1. Бертіні А. Етюди Op. 32.
2. Бургмюллер Ф. (F. Burgmüller) Twelve Brilliant and Melodious Studiers. Op. 105, Book 1.
3. Косилова О. Етюди для фортепіано.
4. Лешгорн А. Етюди для фортепіано, Op. 132.
5. Мошковський М. Етюди для фортепіано, Op. 72.
6. Черні К. Етюди, Op. 299, Op. 636, Op. 740, Op. 821.

Тема 3. Самостійна робота в опрацюванні технічних творів

Уміння самостійно здійснити аналіз технічних труднощів під час виконання вправ та етюдів для різних класів закладів спеціалізованої мистецької освіти: форми, структури, особливостей фактури, технічних угруповань, аплікатури, артикуляції, динамічних нюансів тощо.

Мета:

- опрацювання нотного матеріалу для прогнозування можливих проблем і помилок, що можуть виникати у виконавця при розучуванні технічного твору;
- ознайомлення з методичною літературою.

Аналіз, проведений у вправах та етюдах за допомогою викладача, допоможе виконавцю ефективно засвоїти матеріал та застосувати набуті ним навички. Якщо навичка, вироблена у вправі, неодноразово використовується в різних вправах, музичних творах, то її результат буде ефективним, довготривалим, міцним. У практичній роботі серед головних завдань педагога є привернути увагу виконавця, якщо він уже на належному рівні володіє гамами, вправами, на гамоподібні пасажі, побудову акордів, гармонійну функцію, тональний план тощо. Такий детальний розбір допоможе здобувачу добрати відповідні засоби музичної виразності, знайти схожість і відмінність у різних епізодах, окреслити вже знайомі, повторювальні моменти, виявити в новому матеріалі зв'язки із попереднім досвідом. Усвідомлення спільності та відмінності має суттєве значення при перенесенні навичок. Надалі виконавець сам почне аналізувати, співставляти, відчувати захоплення від подібних дій, розуміти їх необхідність, особливо при швидкому вивченні напам'ять музичного твору.

Варто пам'ятати й про основний прийом технічної роботи, як повторення, без якого неможливо запам'ятати відповідні дії, виробити навички, усвідомити суть і закономірність роботи музиканта.

При технічному освоєнні музичного твору варто розбити його на декілька епізодів, які спочатку грати окремо й вивчати за допомогою повторень. Ці повторення можуть бути як у вигляді окремих пасажів, акордів, фраз, мотивів. Досвід, що накопичується в результаті такого виду роботи, сприяє організації цілеспрямованої, усвідомленої, творчої роботи.

При повторенні музичних творів слід дотримуватися наступних правил:

- 1) осмислювати всі завдання, розуміти заради чого вони виконуються;
- 2) усвідомлювати існуючі проблеми, визначати характер дій для наступного програвання;
- 3) кожне наступне програвання має бути кращим за попереднє;
- 4) застосовувати різноманітні виконавські засоби в повтореннях;
- 5) проводити при кожному повторенні слухову роботу, щоб не втратити зосередженість, увагу, свіжість сприйняття;
- 6) контролювати свої рухи, темпи повторень. Слід уникати форсованого звучання, стуку, ураховувати темпові, динамічні особливості технічного твору, його виразність виконання;
- 7) досягати безпомилкової гри в повтореннях, оскільки одна й та ж неточність, що повторюється декілька разів, запам'ятовується й навіть автоматизується, що гальмує весь виконавський процес. Робота над її виправленням мало коли дає позитивний результат, оскільки багато часу на це витрачається.

Отже, ще раз наголошуємо, що в самостійній роботі мають бути осмислені повторення, що здійснюються під управлінням і контролем свідомості. Слід пам'ятати, що результативність технічних вправ залежить у першу чергу від уважної та зосередженої роботи над ними.

Рекомендована література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник ; гол. ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
2. Горожанкіна О. Ю. «Методичні рекомендації щодо самостійної роботи з дисципліни «Курс виконавської майстерності (фортепіано)» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01Освіта/Педагогіка та 02 Культура і мистецтво. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2021.

3. Методи подолання технічних труднощів в грі на фортепіано. URL : <https://jak.bono.odessa.ua/articles/metodi-podolannja-tehnicnih-trudnoshhiv-v-gri-na.php> (дата звернення : 05.09.2023).

4. Особливості опанування творів професійно-педагогічного репертуару: метод. настанови для здобувачів вищої освіти освітньо-професійного ступеню (фаховий молодший бакалавр), першого (бакалаврського) рівня / уклад. : Т. Л. Дорош, О. В. Турукіна. Харків, 2023. 71 с.

5. Словник-довідник музичних термінів за книгами Ю. Є. Юцевича. URL : <http://term.in.ua/indeks.html?term=%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%90> (дата звернення : 31.08.2023).

Практичні заняття.

1. Зробити презентацію (доповідь із виконанням) одного з етюдів молодшого, середнього та старшого класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.

2. Прослухати етюди у виконанні провідних виконавців на YouTube за посиланням:

1) Ф. Шопен. Етюд ор.10 №8, вик. Таїсія Касьяненко (ХДМЛ). Соло на фортепіано. Класична музика. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=anSR6ly3P8Y> (дата звернення : 01.12.2023).

2) Майстер-клас професора Вищої школи музики імені Ф. Ліста (м. Веймар, Німеччина) Григорія Грузмана: Секрети виконання етюдів Шопена. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=aOZiSjfW0QA&t=214s> (дата звернення : 01.12.2023).

3. **Тема 2. Робота над інструктивними етюдами на різні види фортепіанної техніки.** Презентацію заняття «Методика викладання фахових дисциплін (фортепіано)» представлено за посиланням. URL : <https://www.canva.com/design/DAF2SnCKt7w/HoFQBayWE6qlA6MpERL4SA/edit> (дата звернення : 04.01.2024).

Рисунок 2 – Посилання на Тему 2

Самостійні завдання.

- Ознайомлення з рекомендованою літературою.
- Надання прикладів роботи над етюдами (опрацювання технічних пасажів, акордових побудов тощо) із власного виконавського репертуару.
- Складіть орієнтовний репертуарний перелік творів для фортепіано (етюди) для учнів молодших, середніх та старших класів ЗСМО, ураховуючи їхні вікові особливості та індивідуальні можливості.

Запитання для самоперевірки:

1. Які прийоми в роботі над віртуозними етюдами ви знаєте? Дайте характеристику кожному прийому.
2. Які завдання варто розв'язувати під час роботи над акордами, технічними містами?
3. Як слід відпрацьовувати плавний рух і гнучкість 1-го пальця в етюді з дрібною технікою?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Вирішення виконавських завдань у роботі

з музичними творами

Тема 4. Особливості виконання поліфонічних творів (приклади музики О. Рейнагла, Й. Баха, Г. Телемана, М. Шмітца, українські народні пісні в обробці М. Леонтовича тощо).

Мета:

- формування навичок поліфонічного мислення під час виконання багатоголосної музики;
- опрацювання нотного матеріалу;
- ознайомлення з методичною літературою.

Стильові особливості виконання поліфонічних творів для різних класів закладів спеціалізованої мистецької освіти. Робота над багатоголосною музикою. Аналіз форми та будови твору, характер теми; динамічний план; робота над мелодичними лініями всіх голосів; осмислення апікатури; розшифрування мелодичних прикрас та їх позначення в нотному тексті.

4.1. Поліфонічні твори для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

Менует До мажор

О. Рейнагл

Andantino

The musical score is for a Minuet in D major by O. Reingl. It is in 3/4 time and marked Andantino. The score is written for piano and consists of two systems. The first system contains four measures. The first measure starts with a piano (p) dynamic and a first finger (1) fingering. The second measure has a third finger (3) fingering. The third measure has a second finger (2) fingering. The fourth measure has a fourth finger (4) fingering. The second system also contains four measures. The first measure starts with a mezzo-forte (mf) dynamic and a second finger (2) fingering. The second measure has a crescendo (cresc.) marking. The third measure has a mezzo-forte (mf) marking. The fourth measure has a second finger (2) fingering. The score includes various articulation marks and fingerings throughout.

Рекомендації щодо виконання поліфонічного твору:

Олександр Рейнагл – композитор, органіст, театральний музикант родом із Шотландії, автор варіацій на тему знаменитих шотландських мелодій, коротких композицій, що асоціюються з танцювальною музикою XVIII–XIX століть.

Менует (маленькі кроки) – старовинний народний танець французького походження. Цей твір має дві частини, які між собою не контрастують, а начебто доповнюють одна одну, зберігають тональність C-dur.

Рекомендується виконувати в стриманій, галантній манері, уявляти поклони та реверанси танцювальної композиції, що допоможе відтворити художній образ. Цей поліфонічний твір потребує вміння почути й одночасно вести два голоси (доречно виконувати їх різними штрихами).

Менует Соль мажор

Г. Телеман

Moderato

The musical score is for a Minuet in G major by Georg Telemann, marked Moderato. It is written for piano and bass. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The score is divided into four systems. The first system begins with a mezzo-forte (mf) dynamic. The second system is marked with a box containing the number 5. The third system starts with a forte (f) dynamic and includes a piano (p) section. The fourth system starts with a box containing the number 13 and includes a piano (p) section. The score features various musical notations including triplets, slurs, and fingerings.

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Георг Телеман – німецький композитор, органіст, капельмейстер (посада, що відповідає за добір репертуару для хору чи оркестру), який вільно володів технікою поліфонічного письма.

Під час виконання старовинного танцю дотримуватися правильної гри тріолів, які не слід прискорювати, оскільки всі три ноти мають однакову тривалість. Звернути увагу на динаміку, де автор застосовує прийом «відлуння».

Канон Соль мажор

В. Рейман

Moderato

mf

5 2 1 2 5 1 4 1

1 2 2 5 4 1

5 4 1 2 1 2 1 5 4 1

5 4 1 2 1 2 1 5

f

5 4 1 4 1 4 1 4

5 4 1 2 1 2 1 5

cresc.

pp

Fine

D.C. al Fine

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Віллем Рейманн – естонський композитор і музичний педагог, автор пісень, оркестрових п'єс тощо.

Канон – вид поліфонічної музики, що базується на точній імітації (повторює матеріал, що звучав раніше). Двоголосний музичний твір написаний у народному стилі. У середній частині звернути увагу на зміни розміру (4/4 змінюється на 2/4) та тональності (C-dur, a-moll, G-dur).

Над річкою бережком

Обр. М. Леонтовича

The musical score is written for piano in G minor (one flat) and 4/4 time, marked 'Moderato'. It consists of four systems of music. The first system begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The second system includes a piano (*p*) dynamic marking. The third system continues with mezzo-forte (*mf*). The fourth system concludes with a piano (*p*) dynamic, a 'rit.' (ritardando) marking, and a final fermata on the bass line. Fingerings and articulation marks are indicated throughout the score.

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Микола Леонтович – український композитор, педагог, хоровий диригент, піаніст, автор хорової обробки української народної пісні «Щедрик».

«Над річкою бережком» – обробка української пісні, представляє імітаційну поліфонію, де два голоси по чергово вступають із проведення однієї і тієї ж мелодичної теми, яка розпочинається з верхнього голосу в ре мінорі, далі – та ж сама мелодія звучить у басу. Звернути увагу на правильну побудову фраз (можна застосувати підтекстовку), визначити їх початок і завершення, розуміти кульмінаційні моменти та розвиток мелодичної лінії. Рекомендуємо вчити спочатку окремими фразами, надавати кожному голосу самотійність і

виразність. У грі двома руками не втрачати їхню індивідуальність, звучність.

(Слухання. «Українська народна пісня «Місяць на небі...» Вик. Юстина і Соломія Халавко. URL : https://youtube.com/shorts/sT_yTooIrXI?si=khR0f56uvMQzVsZ1).

Рекомендовані поліфонічні твори для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти (нотний матеріал):

1. Інструментальні п'єси танцювального або пісенного характеру (Менует, Аллеманда, Сарабанда, Арія, Канон) композиторів: В. Реймана, Д. Скарлатті, Й. Баха, Ш. Дьєпара, Ф. Каттінге, Г. Телемана.

2. Поліфонічні п'єси для фортепіано на основі українських народних пісень за обробками українських класиків М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, у перекладанні І. Берковича.

4.2. Поліфонічні твори для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

Маленька прелюдія До мажор

Й. С. Бах

The image shows a musical score for a piece titled "Маленька прелюдія До мажор" (Little Prelude in D major) by J.S. Bach. The score is written for piano and consists of two systems. The first system is marked "Sostenuto" and "mf". It features a treble clef and a bass clef. The treble staff contains a melodic line with fingerings 1, 2, 5, 3, 1, 2, 5, 3. The bass staff contains a sustained harmonic accompaniment with a slur over three measures. The second system is marked "f" and "mf". It also features a treble clef and a bass clef. The treble staff contains a melodic line with fingerings 4, 5, 4, 5, 2. The bass staff contains a melodic line with fingerings 3, 1, 4, 2. The score is written in D major and 4/4 time.

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Йоган Бах – німецький композитор та органіст, автор «Маленьких прелюдій і фуг» та 24 прелюдій і фуг для фортепіано тощо.

При виконанні твору звернути увагу на ритмічну точність, виразну інтонацію теми, співучість двох голосів. Перше проведення теми у верхньому регістрі підхоплюється другим голосом у нижньому діапазоні, поступово відбуваються зміни тональностей (G-dur, a-moll, D-dur). П'єса містить орнаментику, що типовим є для барокової музики: у 9–11 тактах перекреслений мордент складається з 3-х звуків – соль–фа–дієз–соль (основний, допоміжний на секунду нижче, у нашому випадку – на m₂, знову повторення основного). Заклучна частина у вигляді шістнадцятих виконується рівно й точно, без прискорень.

Джаз-Інвенція № 24

М. Шмітт

$\text{♩} = 112$

p

mp

poco a poco crescendo

12

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Манфред Шмітц – німецький композитор, піаніст, аранжувальник, музичний педагог, автор 25 джазових інвенцій для фортепіано.

Інвенція походить від латинського слова, що означає винахід. Назва «Джазові інвенції» має деякі стилістичні особливості: джазові ритми, прийоми артикуляції, характерні мелодичні фігури, а саме головне – джазову імпровізаційність. У виконанні ця поліфонічна п'єса нескладна, а музичні

формули зручні для виконання. У першій частині арпеджовані пасажі розпочинати без акценту (слабка доля), аплікатуру виконувати, уявляючи акордову побудову (чотири звуки). Друга частина контрастує першій – представлена акордами, змінами тональностей: замість d-moll – B-dur, C-dur, Des-dur, Es-dur. Акорди виконувати зібраними активними пальцями.

Barbie Girl Fugue

by Aqua

Allegro

7

11

16

21

27

p *mf* *mp* *f* *ff* *fff*

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Всесвітньо відома пісня «Barbie Girl» із репертуару датської поп-групи, яка в 2010 році була досить популярною й очолювала хіт-паради.

Ця fuga заснована на розвитку основної теми, яка охоплює чотири такти. Спочатку тема звучить у середньому регістрі в мі мінорній тональності, далі вона підхоплюється верхнім голосом, начебто «перебігає» у 5-й такт. Тема впізнана, бо зберігається знайома мелодія. Під час гри досягати її виразного проведення разом із контрапунктом (супроводжує тему), де останній варто відтворити рельєфно, щоб відокремити від основної теми. Третє проведення теми звучить у басу на форте (голосно). Звернути увагу на триголосне звучання: тему проводити із самого початку до її завершення, уміти слухати всі тембри її звучання, стежити за розвитком мелодії.

Рекомендовані поліфонічні твори для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти (нотний матеріал):

1. Бах Ф. Анданте D-dur.
2. Бах Й. Прелюдія G-dur.
3. Бах Й. Сициліана g-moll.
4. Бах Й. Алеманда d-moll.
5. Пахельбель Й. Фугета C-dur.
6. Поліфонічні п'єси для фортепіано на основі українських народних пісень за обробками українських класиків М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, у перекладанні І. Берковича.
7. Шмітц М. 25 Джазові інвенції.
8. Щуровський Ю. Інвенція C-dur.

4.3. Поліфонічні твори для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

Триголосна fuga C-dur (Маленькі прелюдії та фуґи)

Й. С. Бах

mf

f

mf

dim.

cresc.

f

dim. poco a poco

non troppo legato

p

cresc.

dim.

f

The musical score consists of six systems, each with a piano (P) and organ (O) part. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings. Fingerings are indicated by numbers 1-5 above or below notes.

- System 1:** Piano part starts with *mf* and *dim. poco a poco*. Organ part starts with *mf*.
- System 2:** Piano part starts with *p* and *cresc. poco a poco*. Organ part starts with *p*.
- System 3:** Piano part starts with *f*. Organ part starts with *f*.
- System 4:** Piano part starts with *mf* and *non troppo legato*. Organ part starts with *mf*.
- System 5:** Piano part starts with *dim.*. Organ part starts with *p* and *cresc. poco a*.
- System 6:** Piano part starts with *poco*. Organ part starts with *f*.

Рекомендації щодо виконання поліфонічної п'єси:

Фуга побудована на багаторазовому проведенні мелодичної теми в усіх

голосах. У перекладі fuga – біг. Вона має тричастинну побудову.

Роботу над триголосним поліфонічним твором варто провести в такій послідовності:

1. Вивчити Т у першому її проведенні (верхній голос): ритмоінтонаційні особливості, побудова фрази, артикуляція, динаміка; прослухати низхідний рух сильних долей шістнадцятих.

2. Окремо грати (дотримуватися визначеної аплікатури) й співати Т в усіх регістрах.

3. Порівняти наступні проведення Т – у тональному, регістровому, динамічному аспекті.

(Слухання (органне звучання). Й. Бах. Токката та fuga ре мінор. Liene Andreta Kalnciema live at Riga Cathedral. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=erXG9vnN-GI> (дата звернення : 02.02.2025).

Рекомендовані поліфонічні твори для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти (нотний матеріал):

1. Бах Й. Двоголосні та триголосні інвенції.
2. Бах Й. ДТК (I та II т.).
3. Бах Й. Хоральна прелюдія g-moll.
4. Задерацький В. 24 прелюдії та фуґи в усіх тональностях для фортепіано.
5. Перселл Г. Прелюдія C-dur.
6. Скарлатті А. Фолія d-moll.

Рекомендована література:

1. Дорош Т. Л. Дистанційний освітній процес у системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва : електронний навч.-метод. посіб. Харків : ФОП Панов А. М., 2021. 104 с.

2. Композитори. Український музичний світ. URL : <https://musical-world.com.ua/kompozytory/> (дата звернення : 13.11.2023).

3. Методика підготовки майбутнього фахівця в галузі музичного мистецтва : навч.-метод. посіб. / Т. Л. Дорош ; Комунальний заклад «Харківська

гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 128 с.

4. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для 1–3 класів. Випуск 76. Київ, 2009. 56 с.

5. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для 4–5 класів. № 6 (випуск 14). Київ, 2007. 55 с.

6. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для середніх класів. № 8 (випуск 106). Київ, 2007. 57 с.

7. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для молодших класів. Випуск 120. Київ, 2017. 57 с.

8. Словник-довідник музичних термінів за книгами Ю. Є. Юцевича. URL : <http://term.in.ua/indeks.html?term=%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%90> (дата звернення : 31.08.2023).

9. Ященко І. А. Методика викладання гри на спеціальному інструменті : метод. рек. для студ. спец. 6.020204 «Музичне мистецтво (Народні інструменти)». Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 103 с.

Практичні заняття.

1. Зробити презентацію (доповідь із виконанням) на поліфонічний твір молодшого, середнього та старшого класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.

2. Прослухати поліфонічні твори у виконанні провідних виконавців на YouTube за посиланням:

1) Invention no.13 bwv 784 – Johann Sebastian Bach, piano. URL : <https://youtu.be/VTxr7RUvdLI?si=LVUnJU36g5DaNOh0> (дата звернення : 01.12.2023).

2) В. Задерацький. 24 прелюдії. №19-21. Роман Репка (midi-виконання) V. Zaderatsky 24 preludes no. 19-21. URL : https://youtu.be/-WcaYQf-9Vo?si=heJAy4cUmL_Mz_lU (дата звернення : 01.12.2023).

3. Музична абетка. Біографія Й. С. Баха. URL :

https://muzabetka.com.ua/biograf_bach.html (дата звернення : 09.01.2024).

4. **Тема 4. Особливості виконання поліфонічних творів.** Презентацію заняття «Методика викладання фахових дисциплін (фортепіано)» представлено за посиланням. URL :

https://www.canva.com/design/DAF2_bJEL3k/BHiT0mDi0HjECyVBmgoyWQ/edit?ui=eyJHIjp7fX0 (дата звернення : 04.01.2024).

Рисунок 3 – Посилання на Тему 4

Самостійні завдання.

- Опрацювання нотного матеріалу (поліфонічних п'єс різних рівнів для закладів спеціалізованої мистецької освіти). Такий підхід є необхідним для накопичення здобувачами досвіду опрацювання багатоголосної музики та набуття спеціальних знань і вмінь.
- Ознайомлення з рекомендованою літературою.
- Надання прикладів роботи над поліфонічними п'єсами із власного виконавського репертуару.

Запитання для самоперевірки.

1. Які прийоми ви застосовуєте в роботі над багатоголосною музикою?
2. Які завдання варто розв'язувати під час роботи над поліфонічними творами?
3. Поради із самостійної роботи над поліфонічним твором і його інтерпретації.

4.3.1. МЕЛІЗМИ

Мелізми (гр. melos – пісня, мелодія) – один із типів орнаментики. Це невеликі мелодичні звороти, що прикрашають основний рисунок мелодії. Як правило, мелізми виконуються за рахунок основної тривалості. Позначаються особливими графічними знаками, що виписують над нотоносцем (над нотами або між двома нотами), а також дрібними тривалостями на нотоносці (перед основною нотою).

Види мелізмів:

- форшлаг (довгий та короткий),
- мордент (неперекреслений та перекреслений),
- групето (неперекреслене та перекреслене),
- трель.

Форшлаг (нім. Vorschlag: vor – перед; schlag – удар) – вид мелізму, мелодична прикраса з одного допоміжного (нижнього або верхнього) чи двох і більше звуків, що виконується швидко перед основним звуком мелодії або акордом. Позначається маленькою нотою (перекресленою або неперекресленою) чи кількома неперекресленими нотами перед основною нотою.

Розрізняють форшлаг довгі і короткі. *Довгий* (неперекреслений) форшлаг складається з одного звука, який стоїть перед основним і виконується за рахунок його тривалості: тривалість основного звука ділиться навпіл (на форшлаг і наступний основний звук)

Короткий форшлаг (перекреслений) складається з одного або кількох дуже коротких звуків, виконується перед основним звуком. Його розшифровка залежить від стилю твору.

У класичній музиці (Бах, Гайдн, Моцарт, Бетховен) він виконується за рахунок тривалості наступної ноти (тобто основного звука).

Мордент (італ. *mordente* – гострий, кусаючий) – назва мелізму, що складається із повтореного основного звука та допоміжного верхнього (секундою вище) або нижнього (секундою нище) звука.

Розрізняють прямий (простий та подвійний) мордент і зворотній або перекреслений (простий та подвійний) мордент. Позначається графічними знаками, що записані над нотоносцем.

Прямий простий мордент

Пишеться: Виконується:

Прямий подвійний мордент

Пишеться: Виконується:

Зворотній (перекреслений) простий мордент

Пишеться: Виконується:

Зворотній (перекреслений) подвійний мордент

Пишеться: Виконується:

Групето (італ. *gruppetto* – маленька група) – мелодична прикраса, один із мелізмів. Позначається знаком: (неперекреслене групето) або (перекреслене групето). Являє собою групу з 4–5 звуків, у якій головний звук чергується з верхнім і нижнім допоміжними.

Залежно від розташування знаку (над нотою або між нотами) існує кілька варіантів виконання

• групето:

Пишеться: Виконується:

Пишеться: Виконується:

Пишеться: Виконується:

Пишеться: Виконується:

Трель (італ. trillo – переливчатий, трепетний [звук]) – багаторазове швидке чергування двох сусідніх звуків; вид мелізмів. Виконуватися трель може з основного звука, а також з допоміжного (верхнього або нижнього). Випишують знак над нотою.

Джерела інформації:

1. Алла Величко. Словник-довідник юного музиканта. ДНМЦЗКМО. Київ, 2020. 247 с.
2. J.S. Bach's Ornament Table. URL : http://www.pennuto.com/music/jsb_ornm.htm#Table (дата звернення : 02.02.2025).
3. Мелізми. URL : https://www.canva.com/design/DAGgmyIFIXA/jZzeQZ5qkxamzPLmKI6YnA/edit?utm_content=DAGgmyIFIXA&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton (дата звернення : 02.01.2025).

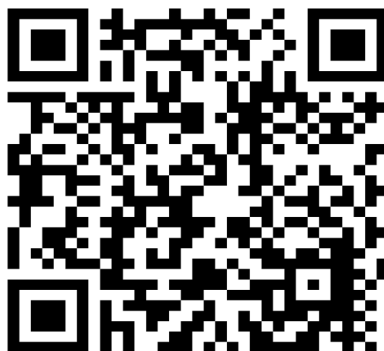

Рисунок 3.1 – Посилання на мелізми

Тема 5. Особливості виконання творів великої форми композиторів різних епох (приклади творів Й. Гайдна, Л. Моцарта тощо).

Мета:

- формування навичок цілісного виконання сонат, сонатин, рондо, варіацій;
- вивчення основних принципів у виконанні творів великої форми для різних класів закладів спеціалізованої мистецької освіти;
- опрацювання нотного матеріалу;
- ознайомлення з методичною літературою.

Робота над творами великої форми. Стильові особливості виконання класичної сонати віденських класиків – Й. Гайдн, В. Моцарт, Л. Бетховен (на вибір). Особливості виконання варіацій М. Сильванського, Ю. Щуровського, сонатин В. Моцарта, Г. Гурлітта (на вибір). Робота над темповою єдністю, відпрацювання технічно важких місць, правильне відтворення художньо-образного змісту твору.

5.1. Твори великої форми для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти

Варіації на тему української пісні «Варена рибка»

М. Сильванський

The musical score is written for piano in 2/4 time, key of B-flat major. It consists of three parts: the theme, Variation 1, and Variation 2. The theme is marked 'Andantino' and 'mf'. Variation 1 is marked 'mf'. Variation 2 is marked 'mf'. The score includes fingerings and articulation marks.

Тема
Andantino
mf

Вар. 1
mf

Вар. 2
mf

Вар. 3
Meno mosso

Вар. 4

Вар. 5
Tempo I

Вар. 6

Рекомендації щодо виконання твору великої форми:

Микола Йосипович Сільванський – український піаніст, композитор,

педагог (викладав у Харківському музичному училищі та консерваторії). Більшість його творів присвячено дитячій аудиторії.

Варіації побудовані на повторенні основної теми, яка представлена у межах восьми тактів. Для правильної побудови фраз доцільно застосувати підтекстовку, слова української народної пісні:

Вареної рибки
Держімося кріпко:
Як хто урветься,
Тому не минеться.

У кожній варіації основна тема збагачується новою фактурою, доповнюється динамічними нюансами, змінюються регістри звучання та тональний план (із F-dur до d-moll, f-moll). Під час гри не втрачати тему, слухати та проводити її до кінця.

Сонатина

C. Gurlitt

The musical score is for a piece titled 'Сонатина' (Sonatina) by C. Gurlitt. It is written for piano in 4/4 time. The score consists of four systems of music, each with a treble and bass staff. The first system starts with a dynamic marking of *mf-p* and includes fingerings 3, 4, 2, and 1. The second system is marked with a box containing the number 5 and ends with the word 'Fine'. The third system starts with a box containing the number 9, a dynamic marking of *p*, and the word 'cresc.', and ends with a dynamic marking of *f*. The fourth system starts with a box containing the number 13 and ends with the instruction 'D.C. al Fine without repeat'. The lyrics are in Ukrainian and are placed below the first system of music.

Вареної рибки
Держімося кріпко:
Як хто урветься,
Тому не минеться.

Рекомендації щодо виконання твору великої форми:

Густав Гурлітт – німецький композитор, автор композицій для фортепіано, що й нині застосовуються в навчанні музикантів-початківців.

Сонатина, на відміну від сонати, має невеликий масштаб, технічно нескладну фактуру, відносно простий тематичний матеріал і його незначний розвиток. При виконанні цього твору великої форми, що складається з трьох розділів, звернути увагу на штрихові та динамічні особливості, правильно їх відтворювати. Аплікатура має бути зручна, без підкладання та перекладання 1-го пальця, тому для учнів молодших класів соната є комфортною й вправною.

Рекомендовані твори великої форми для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти (нотний матеріал):

1. Барахтіна Ю. Варіації на тему білоруської народної пісні (ре мінор–Ре мажор).
2. Білаченко О. Сонатина «Новорічна» (До мажор).
3. Беркович І. Варіації на тему української народної пісні «Ой ходила дівчина бережком» (Соль мажор).
4. Беркович І. Варіації на українську тему (ля мінор–Ля мажор).
5. Бетховен Л. Сонатина фа мінор.
6. Іванько І. Варіації на тему української народної пісні «Корольок» (Соль мажор).
7. Іванько І. Варіації на тему української народної пісні «Веснянка» (Ре мажор).
8. Іванько І. Варіації на тему башкирської народної пісні «На човнику» (ре мінор).
9. Потоловський М. Пісенька з варіаціями До мажор.
10. Рамо Ж. Рондо До мажор.
11. Сильванський М. Варіації на тему української народної пісні (Фа мажор).
12. Халаїмов С. Легкі варіації на тему чеської пісні «Анничка» (Мі мажор).

var. III
Giocosso

18 *mf* *staccato sempre*

Ped. * Var. IV
Sostenuto

22 *p* *legato sempre*

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

25

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

28

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

30 *rit.* *p* Var. V
A tempo *mf*

Ped. *

34

Coda
Con brio

37 *f* *sempre staccato*

40 *rit.*

43 **A tempo** *p subito* *cresc. poco a poco* *rit. poco* *f* *Red.* *

Рекомендації щодо виконання варіацій:

Юрій Щуровський – український композитор, викладач, автор творів для фортепіано, скрипки, віолончелі, балету тощо.

Варіація розпочинається з шеститактової теми (Т), яка в подальших проведеннях змінюється, трансформується, збагачується новою фактурою (четвертні та восьмі змінюються більш дрібними – шістнадцятими), з'являються нові регістрові звучання, змінюється темп. В арпеджованих пасажах – g-moll, c-moll, Es-dur, As-dur (знайти аналогію з вправами) досягати рівного звучання, грати без акцентів та натиску.

У другій варіації з'являються елементи поліфонії. Проблем у виконанні цього двоголосся можна уникнути, простеживши за рухом мелодії в лівій руці, витримані половинні ноти вчити окремо лівою рукою, зберігаючи аплікатуру, четвертні – правою. Звернути увагу на контрастні теми варіацій і добір грамотної аплікатури, від якої залежить цілісність виконання музичної фрази.

Сонатина Сі-бемоль мажор

В. Моцарт

Рекомендації щодо виконання сонатини:

Вольфганг Моцарт – австрійський композитор, музикант-віртуоз, один із найпопулярніших класичних композиторів, автор багатьох інструментальних та хорових творів. Разом із Й. Гайдном та Л. Бетховеном належить до представників Віденської класичної школи.

Сонатина має веселий характер, написана в тричастинній формі,

побудована на контрастних темах: запитаннях і відповідях (перша частина). Друга частина, що замінює розробку, викладена в домінантовій тональності – F-dur, де композитор застосовує прийом відлуння (протиставляє р та f). Звернути увагу на подвійні ноти, які слід виконувати граціозно й витончено. Трель (tr) у передостанньому такті розпочинати з верхнього звука:

Позначені ліги на двозвучних інтонаціях вказують на опору першої ноти й більш скорочену й м'яку другу. Ці ліги асоціюються з плавними танцювальними рухами. У цілому при виконанні цієї сонатини стежити за гнучкою пластикою рухів і цілісністю мелодійної лінії.

Рекомендовані твори великої форми для середніх класів закладів спеціалізованої мистецької освіти (нотний матеріал):

1. Ванхаль Я. Сонатина II ч. (Фа мажор), III ч. (Соль мажор).
2. Гендель Г. Соната До мажор.
3. Жульєва Варіації на тему української народної пісні «Дівка в сінях стояла» До мажор.
4. Моцарт В. Алегро До мажор.
5. Хаслінгер Т. Сонатина До мажор.
6. Шпіндлер Ф. Сонатина До мажор.
7. Щуровський Ю. Варіації (Соль мажор).
8. Sonatinas and Rondos for the Piano by Beethoven, Clementi, Dussek, Haydn and other.

Соната До мажор (Дивертисмент)

The image displays a musical score for the piece 'Allegro' by Franz Liszt. The score is written for piano (p) and violin (v). The tempo is marked 'Allegro'. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The score is divided into two main sections, 'a)' and 'b)'. Section 'a)' begins with a piano introduction marked 'sempre simile' and 'cresc.' (crescendo). It features a complex piano accompaniment with many sixteenth and thirty-second notes, and a violin part with various ornaments and trills. Section 'b)' follows, also marked 'cresc.', and includes a trill in the violin part. The score is annotated with numerous fingerings, slurs, and dynamic markings such as 'f' (forte), 'p' (piano), and 'mf' (mezzo-forte). The bottom of the image shows two small musical diagrams labeled 'a)' and 'b)' illustrating specific techniques or patterns.

321

423

a) 4321

4321

b) 4321

4321

a) b)

Рекомендації щодо виконання сонати:

Йозеф Гайдн – австрійський композитор, представник Віденської класичної школи, автор симфоній (104), фортепіанних сонат (52), ораторій,

опер і багато іншої музики для різних музичних інструментів.

Соната – твір великої форми, що складається з трьох розділів: експозиції, розробки, репризи. Дивертисмент додає музики розважальний, веселий характер. Розпочинається соната з головної партії в основній тональності, насиченої перекресленим мордентом (мелізм, що складається з трьох нот і представляє собою швидке чергування основного звуку, допоміжного, на секунду нижнього, й знову основного). Сполучна партія модулює в домінантову тональність (Соль мажор) і готує появу побічної партії, яка насичена восьмими на стаккато та легато, це надає музики грайливий характер. Розробка представлена різними тональностями (g-moll, A-dur, d-moll), що вносить контраст, драматизм у розвиток всього твору. У репризі повертається основна тональність. Кода демонструє завершеність музичного твору, стверджує його основний образ.

Під час гри сонатної форми звертати увагу на динамічні нюанси, їх градації, оскільки характерною особливістю сонат Й. Гайдна є «оркестральність» його фортепіанних творів. Яскраві динамічні контрасти, що є типовими для Віденської класичної школи, представлені в цьому творі. Під час гри forte (голосно) не перебільшувати його звучання, запобігати форсованого, ударного звуку.

Соната Ре мажор

Й. Гайдн

erschienen 1780

This page of musical notation consists of eight systems, each with a treble and bass staff. The key signature is D major (two sharps). The notation includes various musical elements such as notes, rests, and dynamic markings. Fingerings are indicated by numbers 1-5 above or below notes. The piece begins with a *mf* (mezzo-forte) dynamic. The first system features a complex melodic line in the treble staff with many beamed sixteenth notes and a simpler bass line. The second system continues this pattern, with a *cresc.* (crescendo) marking in the treble staff. The third system introduces a *f* (forte) dynamic in the treble and a *p* (piano) dynamic in the bass. The fourth system features a *cresc.* marking in the bass staff. The fifth system has a *f* dynamic in the bass. The sixth system begins with a *meno f* (meno-forte) dynamic in the bass and a *cresc.* marking in the treble. The seventh system has a *f* dynamic in the bass. The eighth system begins with a *f* dynamic in the bass and ends with a *ff* (fortissimo) dynamic in the bass. The notation is dense, with many beamed notes and complex rhythmic patterns.

This page contains ten systems of musical notation for a piano piece. The notation is written for both the right and left hands on grand staves. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The piece includes various musical elements such as notes, rests, dynamics (p, f, cresc., meno f), and fingerings (1-5). Specific performance instructions include trills (tr), tremolos (tr), and accents (a). The notation is complex, with many slurs and ties indicating phrasing and articulation.

The systems are as follows:

- System 1: Right hand starts with a trill (24) and a triplet (13). Left hand has a simple accompaniment.
- System 2: Continuation of the first system, with dynamics p and f.
- System 3: Features a trill (a) in the right hand and a trill (tr) in the left hand.
- System 4: Includes a crescendo (cresc.) in the right hand and a forte (f) dynamic.
- System 5: Continuation of the previous system, with a forte (f) dynamic.
- System 6: Continuation of the previous system, with a forte (f) dynamic.
- System 7: Continuation of the previous system, with a forte (f) dynamic.
- System 8: Continuation of the previous system, with a forte (f) dynamic.
- System 9: Continuation of the previous system, with a forte (f) dynamic.
- System 10: Continuation of the previous system, with a forte (f) dynamic.

a) = w

This page contains ten systems of musical notation, each consisting of a treble and bass staff joined by a brace. The key signature is D major (two sharps). The notation includes various musical elements:

- System 1:** Treble staff has a melodic line with slurs and accents. Bass staff has a continuous eighth-note accompaniment. Dynamic marking: *meno f*.
- System 2:** Treble staff continues the melody. Bass staff continues the accompaniment. Dynamic marking: *cresc.*
- System 3:** Treble staff features sixteenth-note runs. Bass staff has a more active line. Dynamic marking: *dim.*
- System 4:** Treble staff has a melodic line with slurs. Bass staff has a steady eighth-note accompaniment. Dynamic marking: *mf*.
- System 5:** Treble staff continues the melody. Bass staff continues the accompaniment. Dynamic marking: *cresc.*
- System 6:** Treble staff has a melodic line with slurs. Bass staff continues the accompaniment. Dynamic marking: *p*.
- System 7:** Treble staff continues the melody. Bass staff continues the accompaniment. Dynamic marking: *cresc.*
- System 8:** Treble staff has a melodic line with slurs. Bass staff continues the accompaniment. Dynamic marking: *meno f*.
- System 9:** Treble staff continues the melody. Bass staff continues the accompaniment. Dynamic marking: *cresc.*
- System 10:** Treble staff continues the melody. Bass staff continues the accompaniment.

Рекомендації щодо виконання сонати:

I частина написана в Ре мажорі, Allegro con brio. Сонатна форма. Розпочинається експозиція з головної партії, де домінує веселий характер, сміх, цікава гра. Композитор застосовує засоби музичної виразності – низхідні октавні скачки, форшлаги¹, морденти² в мелодії, достатньо швидкий запальний темп (1–8 такти).

Тема сполучної партії представлена рівними шістнадцятими в домінантовій, Ля мажорній тональності, нагадує незмінний рух (9–16 такти). Тема побічної партії – граціозна та примхлива – має мелодію, що побудована з одного мотиву (форшлаг й оспівування звука, що нагадує коло – ля-соль#-ля-сі-ля; фа-мі#-фа-соль-фа), повторюється від різних нот. Тут доцільно застосувати однакову аплікатуру, вголос проспівати мелодійну лінію. Далі звучать октавні інтонації головної партії у вигляді шістнадцятих. Знову лунає сміх, весілля. Поступово характер сонати змінюється: у 29-му такті з'являється ля мінорна тональність, яка одразу переходить у Сі^b, ламані

¹ Форшлаг – мелодична прикраса з одного, двох або більше звуків, виконується коротко за рахунок основної чи попередньої ноти. Надає музиці грайливого й святкового характеру [Смаглій Г., с. 316].

² Мордент – музична прикраса, в якій між повтореним основним звуком береться верхній або нижній допоміжний звук [Смаглій Г., с. 320].

низхідні арпеджіо в правій руці нагадують грім і блискавку. Композитор застосовує прийом відлуння, де голосне звучання на форте стає надзвичайно тихим на піано. Раптово картина змінюється – ля мажорний D_7 та морденти додають незвичний колорит. Звучать останні звуки заключної партії, короткі ліги, так завершується експозиція.

Розробка. Тема головної партії лунає в мажорних і мінорних тональностях. Із 6-го такту розпочинається поліфонічний рух голосів. Партію правої руки рекомендуємо вчити таким чином: верхній голос грає права рука, зберігається аплікатура (якби грала одна рука), нижній голос – ліва рука; звертати увагу на звучання низхідного руху терції-секунди-терції-секунди тощо. Розробка завершується D_7 й знову повертається до Ре мажору.

У репризі головна та сполучна партія звучать у Ре мажорі. Гра продовжується. 31–32 тактах Ре мажор змінюється ре мінором. Завершується вся I частина радісною основною тональністю – Ре мажор.

У сонаті звертати увагу також на штрихи (клин у вигляді трикутника над нотою – означає різкий, гострий, уривчастий акцент), правильну побудову фраз, поєднання ліг на сильній та слабкій долі, щоб не втратити характер, колорит звучання.

Рекомендовані твори великої форми для старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти (нотний матеріал):

1. Гендель Г. Соната A-dur.
2. Мислівечек Й. Рондо A-dur.
3. Мислівечек Й. Соната A-dur.
4. Сонати Й. Гайдна, В. Моцарта, Л. Бетховена (за вибором).
5. Чімароза Д. Соната c-moll.
6. Шукайло Л. Сонатина C-dur.

Рекомендована література:

1. Методика підготовки майбутнього фахівця в галузі музичного мистецтва : навч.-метод. посіб. / Т. Л. Дорош ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 128 с.
2. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для 1–3 класів. Випуск 76. Київ, 2009. 56 с.
3. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для 4–5 класів. № 6 (випуск 14). Київ, 2007. 55 с.
4. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для середніх класів. № 8 (випуск 106). Київ, 2007. 57 с.
5. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для середніх–старших класів. № 3 (випуск 89). Київ, 2016. 55 с.
6. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для молодших класів. Випуск 120. Київ, 2017. 57 с.
7. Теорія музики : підруч. для навч. закл. освіти, культури і мистецтв / Г. А. Смаглій. Харків : Вид-во «Ранок», 2013. 392 с.
8. Український музичний світ. Композитори. URL : <https://musical-world.com.ua/kompozytory/> (дата звернення 01.12.2023).
9. 32 Sonatinas and Rondos for the Piano by Beethoven, Clementi, Dussek, Haydn and other. (173 Piano Solo Pieces Intermediate Level). Vol. 693. New York, Copyright. 905 p.

Практичні заняття.

1. Зробити презентацію (доповідь із виконанням) на твір великої форми молодшого, середнього та старшого класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.
2. Прослухати твори великої форми у виконанні провідних виконавців на YouTube за посиланням:

1) Исаак Беркович / Isaak Berkovich: Вариации на тему Паганини (Variations on a Theme by Paganini). URL : https://youtu.be/DO_1H9GYHqQ?si=3qqDBTXK9GjOjgdA (дата звернення : 01.12.2023).

2) Haydn Sonata in G Major, Hob XVI 27 – Jean-Efflam Bavouzet. URL : https://youtu.be/WFCYhqvYrYY?si=1kNSKUjN_UPOWzBY (дата звернення : 01.12.2023).

3. Haydn: Sonata No. 50 in D Hob.XVI:37 – Rudolf Buchbinder. URL : https://youtu.be/qHCMmWq4F0Y?si=Ui70_Im7CMlewFY3 (дата звернення : 04.01.2023).

4. **Тема 5. Особливості виконання творів великої форми композиторів різних епох.** Презентацію заняття «Методика викладання фахових дисциплін (фортепіано)» представлено за посиланням. URL : <https://www.canva.com/design/DAF3ReGeNBc/gRr7fF3SihI5BaG8Ud-1hg/edit> (дата звернення : 04.01.2024).

Рисунок 4 – Посилання на Тему 5

Самостійні завдання.

- Опрацювання нотного матеріалу (твори великої форми).
- Ознайомлення з рекомендованою літературою.
- Надання прикладів роботи над творами великої форми із власного виконавського репертуару.
- Для ознайомлення : Фрагмент відео уроку на тему «Життєвий та творчий

шлях В.А.Моцарта» (для ознайомлення) URL :
<https://www.youtube.com/watch?v=zrLFminqcz8> (дата звернення : 02.01. 2025).

- Для ознайомлення : Життєвий та творчий шлях Йозефа Гайдна (фрагмент відео уроку, повна тривалість відео 26 хв). URL :
<https://www.youtube.com/watch?v=Q0YUaYgLLpA> (дата звернення : 02.01. 2025).

- Для ознайомлення : Людвіг ван Бетховен: життєвий та творчий шлях (фрагменти для ознайомлення). URL :
https://www.youtube.com/watch?v=0S_oJp4u9yQ (дата звернення : 02.01. 2025).

Запитання для самоперевірки.

1. Які завдання має вирішувати виконавець під час роботи над творами великої форми (сонати, сонатини, рондо, варіації тощо)?
- 2 Поради із самостійної роботи над твором великої форми та особливості його інтерпретації.

Тема 6. Організація науково-дослідної роботи здобувачів ВО

Мета:

- залучення здобувачів освіти до наукових досліджень;
- розвиток і застосування творчого потенціалу майбутніх фахівців закладів спеціалізованої мистецької освіти для розв'язання проблемних питань в організації та проведенні ефективних музичних занять.

Самостійна робота є важливою складовою для підготовки майбутнього фахівця закладу спеціалізованої мистецької освіти. При цьому передбачається самостійне опрацювання літературних джерел, де висвітлюються проблеми з фортепіанної підготовки, виконавсько-педагогічний аналіз творів педагогічного репертуару для учнів різних класів спеціалізованих закладів мистецької освіти (показ фрагментів роботи над музичними творами), участь у науково-практичних конференціях, підготовка до занять з освітнього компонента тощо.

Самостійна підготовка здобувачів до науково-дослідної роботи має на меті:

- виховувати в майбутніх фахівців творче ставлення до педагогічної діяльності, знаходити цікаві, неординарні рішення в розв'язанні проблемних питань;
- сприяти розвитку самостійного дослідницького мислення учасників, навчити їх спостерігати, співставляти, аналізувати, узагальнювати, досліджувати сучасні тенденції розвитку музичної педагогіки;
- підтримувати бажання для подальшого саморозвитку та самовдосконалення.

Нижче наводимо правила участі в конференції, порядок розміщення основних елементів у написанні наукової статті.

Як стати учасником конференції?

- оформити статтю відповідно до вимог конференції. Стаття – невеликий за обсягом науковий чи публіцистичний твір, який узагальнює результати проведеного наукового дослідження й висвітлює конкретні питання з теоретичним обґрунтуванням;

- заповнити анкету (зразок оформлення завжди додається);
- копію квитанції (або скриншот) про оплату.

Файли оформлюються таким чином: Artyuxova_anketa, Artyuxova_article, Artyuxova_oplata або Артюхова_анкета, Артюхова_стаття, Артюхова_оплата

Усі файли надсилаються одним листом на електронну пошту організатору конференції.

Слід звернути увагу на те, що листи без відповідних файлів можуть бути залишені без розгляду.

Авторами можуть бути:

- здобувачі освіти в співавторстві з науковим керівником або з його рецензією;
- науково-педагогічні, педагогічні фахівці ЗВО, викладачі ЗЗСО, коледжів тощо;
- працівники науково-дослідних установ, лабораторій тощо; – працівники державних та приватних структур.

Послідовність розміщення обов’язкових елементів:

Індекс УДК (універсальний десятичний класифікатор) – шрифт звичайний, 12 кеглів, вирівнювання по лівому краю. Визначити УДК самостійно можна за посиланням: udcsummary.info³.

Назва статті – (мовою написання статті) – великі літери, шрифт напівжирний, 14 кеглів, вирівнювання по центру.

Прізвище та ініціали наукового керівника (за наявності), **його науковий ступінь та звання, посада, повна назва місця роботи** – шрифт напівжирний для ПІБ та звичайний для іншого тексту, 12 кеглів, вирівнювання по правому краю (є конференції, де обов’язково слід указувати Gmail кожного автора).

³ УДК також можна знайти на сайті: <http://teacode.com/online/udc>

Анотація (від 250 до 1000 символів) та **ключові слова** (не менше 5 слів) (мовою написання статті та англійською мовами) – шрифт звичайний, 12 (завимогами інших конференцій – 14) кеглів, вирівнювання за шириною (або по лівому краю). Анотація містить короткий зміст статті й слугує для кращої орієнтації у пошуках належної інформації.

Текст статті з необхідними елементами (виділеними по тексту статті) – шрифт звичайний, 14 кеглів, вирівнювання за шириною.

Постановка проблеми. Автори надають коротку характеристику сучасного стану дослідження, проблему та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тобто, здійснюється постановка проблеми, описується її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Аналіз досліджень та публікацій. У цій частині статті автори згадують та характеризують роботи, де досліджується обрана проблема, виділяють невирішені питання, яким присвячується стаття, визначають цілі, тобто здійснюють постановку завдань.

Мета статті. Це визначальний кінцевий науковий результат, якого прагне досягти автор статті в процесі свого дослідження за обраною темою.

Виклад основного матеріалу. У цьому розділі статті автори виділяють методи, підходи, інструменти, що застосовували для розв'язання поставленої задачі, висвітлюють основні положення, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, тенденції, викладають матеріал свого дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів, особистого внеску в досягнення й реалізацію основних висновків тощо. Слід пам'ятати, що для розкриття обраної вами теми необхідна обробка значної кількості різних джерел. *Тобто, у цій частині описуються та обґрунтовуються отримані результати.* Варто також звернути увагу на те, що при написанні наукової статті в жодному разі не допускається простого переписування чи копіювання (несамостійне опрацювання джерел, праця, що побудована на використанні інших творів). Усі цитати мають бути оформлені відповідно до вимог, що висуваються до наукових робіт.

Висновки та пропозиції. Автори наводять висновки з власного дослідження й стисло описують перспективи подальшого дослідження в цьому напрямку.

Список використаних джерел. Оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання»⁴ у кінці статті в алфавітному порядку, на які є посилання в самому тексті роботи. Не слід включати до списку ті праці, на які немає посилань у тексті статті й які фактично не були використані. Кожне літературне джерело списку має знайти відбиття в рукописі статті. Якщо автор робить посилання на будь які запозичені факти або цитує роботи інших дослідників, то він обов'язково має вказати відповідне джерело.

При цитуванні матеріалів конференції рекомендується посилання оформлювати таким чином:

1. Дубовий З. С. Формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 260 с.

2. Лисенко Д, Татарко І., Дорош Т. Формування навичок самостійної роботи в здобувачів вищої освіти в процесі гри на фортепіано. Інновації та науковий потенціал світу : матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Хмельницький, 10 листопада 2023 р. ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023». С. 222–226. URL : <https://archive.mcncl.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/10.11.2023/44> (дата звернення : 01.12.2023).

Вимоги до матеріалів. Для робіт обсягом понад 6 сторінок допускається написання невеликої (до 600 символів) анотації. Поля документа: по 2 см з кожного боку. Єдиний шрифт – Times New Roman. Розмір шрифту має бути 14 кеглів. Міжрядковий інтервал: 1,5. Абзацний відступ 1 см (іноді – 1,25). Вирівнювання тексту здійснюється по ширині.

⁴ URL : https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/06_21_posylannia/dstu_8302.pdf або URL : <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>

Обов'язкові посилання на джерела [2, с. 35], де 2 – це джерело за списком використаних джерел, 35 – сторінка в літературі.

Матеріали повинні бути відредаговані стилістично та граматично.

При наборі тексту слід дотримуватися таких загальних норм:

- не використовувати табуляцію;
- між словами ставити лише один пробіл;
- розрізняти дефіс (-) і тире (–);
- поєднувати нерозривним пробілом (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+Пробіл): ініціали та прізвища (С. Лізогуб); літери, символи та цифри на позначення томів, частин, номерів, сторінок (Т. 5; Ч. 2; № 14; С. 24–9); цифри і літери на позначення дат (2021 р., 2020–2021 рр., XX–XXI ст.).
- застосовувати парні лапки («»);
- апостроф повинен мати такий вигляд (').

Автори несуть відповідальність за достовірність викладених фактів, цитат і посилань.

Окрім цього, варто дотримуватися наступних правил:

- уникати будь-якого спотворення та підробки інформації;
- наводити посилання лише на ті джерела, що згадуються в дослідженні для сприйняття наукової точності та коректності викладу наукового матеріалу;
- забезпечити унікальність та оригінальність вашої праці, щоб додати цінності до наукового обговорення проблеми;
- надати ясну та вичерпну інформацію, щоб вона була зрозумілою для наукової спільноти;
- дотримуватися етичних норм у своїй праці, уникати плагіату та недобросовісного запозичення ідей інших авторів.

Такий підхід спрятиме розвитку наукової спільноти та забезпечить достатню якість наукового обміну знаннями між ними.

Окрім письмової форми варто вміти презентувати свою роботу й усно, у вигляді доповіді (бажано з презентацією слайдів). Теми доповідей відбуваються відповідно до навчального плану й заявленими лекційними та

самостійними темами. Приклади можна супроводжувати відеопрезентацією або власним інструментальним супроводом. В усній доповіді матеріал викладати коротко й доступно, уживати знайомі слова та знати значення запозичених термінів. Важливою частиною усної презентації самостійної роботи здобувачів є подальша дискусія, де оцінюються відповіді доповідача, поставлені йому запитання, формат надання належної інформації для слухачів тощо. Тобто, відбувається активне обговорення конкретної теми з усіма учасниками процесу, усвідомлюється важливість діалогової форми спілкування між однодумцями.

Рекомендована література:

1. Дорош Т. Л. Дистанційний освітній процес у системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва : електронний навч.- метод. посіб. Харків : ФОП Панов А. М., 2021. 104 с.

2. Рудь Н. Т. Організація науково-дослідної роботи студентів. Луцький НТУ, 2016. URL : https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%B5%D0%BD%D0%BF%20%D1%80%D1%83%D0%B4%D1%8C/page23.html (дата звернення : 01.12.2023)

3. Теми для самостійної роботи студентів з фахової дисципліни «Методика навчання гри на фортепіано» : метод. розробка для студентів та педагогів музичних вишів / Упор. О. А. Безбородько. Київ : НМАУ, 2017. 34 с.

Теми до публікації наукових статей:

1. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх фахівців закладів спеціалізованої мистецької освіти в освітньому процесі.

2. Формування професійних умінь і навичок у майбутніх фахівців закладів спеціалізованої мистецької освіти в ЗВО.

3. Формування практичного досвіду майбутніх фахівців закладів спеціалізованої мистецької освіти.

4. Формування професійної компетентності майбутнього фахівця закладу спеціалізованої мистецької освіти.

5. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики.

6. Мотивація досягнення успіху в майбутнього вчителя музики.

Практичні заняття.

1. Ознайомитися з публікацією своїх однокурсників. Лисенко Д, Татарко І., Дорош Т. Формування навичок самостійної роботи в здобувачів вищої освіти в процесі гри на фортепіано.

2. **Тема 6. Організація науково-дослідної роботи здобувачів ВО.** Презентацію заняття «Методика викладання фахових дисциплін (фортепіано)» представлено за посиланням. URL : <https://www.canva.com/design/DAF3mpHx-BA/nscLYmJZoI6BDxCc0D2LNQ/edit> (дата звернення : 06.01.2024).

Рисунок 5 – Посилання на Тему 6

Самостійні завдання.

- Опрацювання наукових джерел, де висвітлюються проблеми обраної вами теми для участі в науково-практичних конференціях (публікації або доповіді).

- Ознайомлення з рекомендованою літературою.

Запитання для самоперевірки.

1. Які елементи є необхідними при написанні наукової статті?

2. Чи є у вас власний досвід у написанні наукової статті? Якщо так, поділіться ним.

3. Яким чином варто опрацьовувати літературні джерела, щоб написати наукову статтю?

4. Яких правил слід дотримуватись при написанні наукової статті?

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Ганон Ш. Піаніст-віртуоз 60 вправ.: Видавництво : Музика. Будапешт, 1964. 117 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник ; гол. ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
3. Горожанкіна О. Ю. «Методичні рекомендації щодо самостійної роботи з дисципліни «Курс виконавської майстерності (фортепіано)» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та 02 Культура і мистецтво. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2021.
4. Дорош Т. Л. Дистанційний освітній процес у системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва : електронний навч.-метод. посіб. Харків : ФОП Панов А. М., 2021. 104 с.
5. Зайдель Т. В. Елементи музичної грамоти. Львів, 2021. 12 с.
6. Композитори. Український музичний світ. URL : <https://musical-world.com.ua/kompozytory/> (дата звернення : 13.11.2023).
7. Лонг М. Фортепіано. Школа вправ. URL : <https://www.piano.ru/scores/etudes/long-ex.pdf> (дата звернення : 05.09.2023).
8. Композитори. Український музичний світ. URL : <https://musical-world.com.ua/kompozytory/> (дата звернення : 13.11.2023).
9. Методика підготовки майбутнього фахівця в галузі музичного мистецтва : навч.-метод. посіб. / Т. Л. Дорош ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 128 с.
10. Методи подолання технічних труднощів в грі на фортепіано. URL : <https://jak.bono.odessa.ua/articles/metodi-podolannja-tehnicnih-trudnoshhiv-v-gri-na.php> (дата звернення : 05.09.2023).
11. Музична абетка. Біографія Й. С. Баха. URL : https://muzabetka.com.ua/biograf_bach.html (дата звернення : 09.01.2024).
12. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для 1–3 класів. Випуск 76. Київ, 2009. 56 с.

13. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для 4–5 класів. № 6 (випуск 14). Київ, 2007. 55 с.
14. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для середніх класів. № 8 (випуск 106). Київ, 2007. 57 с.
15. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для середніх–старших класів. № 3 (випуск 89). Київ, 2016. 55 с.
16. Музична школа : навч.-метод. видання. Фортепіано для молодших класів. Випуск 120. Київ, 2017. 57 с.
17. Особливості опанування творів професійно-педагогічного репертуару: метод. настанови для здобувачів вищої освіти освітньо-професійного ступеню (фаховий молодший бакалавр), першого (бакалаврського) рівня / уклад. : Т. Л. Дорош, О. В. Турукіна. Харків, 2023. 71 с.
18. Рудь Н. Т. Організація науково-дослідної роботи студентів. Луцький НТУ, 2016. URL : https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%B5%D0%BD%D0%BF%D1%80%D1%83%D0%B4%D1%8C/page23.html (дата звернення : 01.12.2023)
19. Рябов І. Гами, тризвуки, арпеджіо для фортепіано. Київ : Музична Україна, 1986. Вид. друге, виправ. 99 с.
20. Словник-довідник музичних термінів за книгами Ю. Є. Юцевича. URL : <http://term.in.ua/indeks.html?term=%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%90> (дата звернення : 31.08.2023).
21. Теми для самостійної роботи студентів з фахової дисципліни «Методика навчання гри на фортепіано» : метод. розробка для студентів та педагогів музичних вишів / Упор. О. А. Київ : НМАУ, 2017. 34 с.
22. Теорія музики : підруч. для навч. закл. освіти, культури і мистецтв / Г. А. Смаглій. Харків : Вид-во «Ранок», 2013. 392 с.
23. Український музичний світ. Композитори. URL : <https://musical-world.com.ua/kompozytory/> (дата звернення 01.12.2023).
24. Ященко І. А. Методика викладання гри на спеціальному інструменті :

метод. рек. для студ. спец. 6.020204 «Музичне мистецтво (Народні інструменти)». Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 103 с.

25. Sonatinas and Rondos for the Piano by Beethoven, Clementi, Dussek, Haydn and other. (173 Piano Solo Pieces Intermediate Level). Vol. 693. New York, Copyright. 905 p.

Тести № 1

(Оберіть правильну відповідь)

1. Мажорний тризвук позначається в нотному тексті:

- а) В₅₃; б) В₆;
- в) В₆₄; г) Д₆₅

2. Оберненнями домінантсептакорду – Д₇ є:

- а) сектакорд; б) квартсектакорд;
- в) терцквартакорд – Д₄₃; г) зменшений септакорд

3. Тризвуком від звука мі є:

- а) мі-ля-до; б) мі-соль(#)-сі;
- в) мі-соль-до; г) мі-ля-до#

4. Автором етюдів є:

- а) Бєртіні; б) Чімароза;
- в) Гендель; г) Шукайло

5. Під час гри етюдів у секвенціях важливо:

- а) не зловживати педаллю; б) не дивитися в ноти;
- в) зберігати однакову аплікатуру; г) звернути увагу на динаміку

6. Перелічіть головні завдання під час виконання етюдів:

- а) розвивати в учнів швидку гру на музичному інструменті;
- б) досягти спритності пальців обох рук та легке звуковидобування;
- в) виробити пластичність допоміжного руху (угору та вниз);
- г) набути навичок вправності підкладання 1-го пальця в пасажах, швидкої орієнтації в акордових побудовах

7. Гама Ре мажор має:

- а) два знаки (фа# та до#); б) один знак (фа#);
- в) один знак (сі^b); г) два знаки (сі^b та мі^b)

8. Мі мажору паралельна:

- а) до мінор; б) до# мінор
- в) сі мінор; г) сі^b мінор

9. У гармонічному мінорі:

- а) підвищується VII ступінь; б) підвищується VI ступінь;
- в) підвищуються VI та VII ступінь; г) не підвищується VII ступінь

10. Мелодичний мінор у низхідному русі звучить як:

- а) мелодичний мінор у висхідному русі; б) гармонічний мінор;
- в) поєднані мінори – гармонічний із мелодичним; г) натуральний мінор

Тести № 2

(Оберіть правильну відповідь)

1. Автором поліфонічних творів є:

- а) Черні; б) Задерацький;
- в) Лешгорн; г) Беренс

2. Поліфонічними творами є:

- а) Технічні вправи; б) Старовинні танці; в) Менуети; г) Етюди

3. Орнаментикою в музичних творах є:

- а) Фрази; б) Зміна тональностей; в) Знаки альтерації; г) Морденти

4. Інвенція означає:

- а) Винахід; б) Артикуляція; в) Імпровізаційність; г) Акорди

5. Поліфонічні п'єси на основі українських народних пісень за обробками українських класиків:

- а) Пахельбеля; б) Лисенка; в) Леонтовича; г) Шмітца

6. Автором творів великої форми є:

- а) Лешгорн; б) Рейман; в) Гайдн; г) Жульєва

7. Для правильної побудови фраз доцільно застосувати:

- а) підтекстовку; б) тональність; в) імпровізаційність; г) ліги

8. Напишіть прізвища 2–3 композиторів, твори великої форми яких є рекомендованими для молодших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.

М. Сильванський, Л. Жульєва, І. Беркович.

9. Укажіть автора опрацьованої вами рекомендованої літератури.

10. Напишіть прізвища 3–4 композиторів, твори великої форми, які рекомендовані для середніх і старших класів закладів спеціалізованої мистецької освіти.

Й. Гайдн, В. Моцарт, Л. Бетховен

Навчальне видання

**Методика викладання фахових освітніх компонентів
(фортепіано)**

Укладач:

ДОРОШ Тетяна Леонідівна